

Erilaisuus ja samanlaisuus kuuluvat yhteen

Mikko Lehtonen ja Olli Löytty (toim.):
ERILAISUUS

Tampere: Vastapaino 2003. 286 s.

Maahanmuutto, siirtolaisuus, pakolaisuus, etnisyys ja monikulttuurisuus ovat esillä yhä enemmän sekä mediassa että tutkimuksessa. Mediassa erilaisuuteen liittyvät teemat jakaantuvat usein uhkakehykseen tai hyötykehykseen. Tietty maahanmuutto liitetään "laittomuuteen", kuten dokumentoimattomaan maahantuloon, huumeisiin ja prostituutioon. Samaan aikaan kuitenkin uutisoidaan tulevasta työvoimapulasta ja Intian IT-insinöörien houkuttelusta Suomeen. Liikkuvuus maailmalla esitetään jakautuneena kahteen ryhmään: vapaaehtoiseihin ja vastentahtoiseihin kosmopolitteihin. Pohjimmiltaan kysymys on eri ryhmien mahdollisuuksista oman elämänsä hallintaan, siihen, miten globalisaatio vaikuttaa heidän elämäänsä.

Erilaisuus kokoaa tunnettujen tutkijoiden ja kirjoittajien artikkeleista hienon kokonaisuuden, joka tarkastelee maahanmuuttoa ja liikkuvuuteen liittyviä kategorioita monesta näkökulmasta. Artikkeleita sitovaksi teemaksi kirjan toimittajat Mikko Lehtonen ja Olli Löytty määrittelevät erilaisuuden ja samanlaisuuden tuottamisen. Puhe erilaisuudesta, esimerkiksi median representaatiot maahanmuuttajista, tuottaa yhtäältä toiseutta, "muukalaisuuden" kategorioita. Samanaikaisesti kuitenkin tuotetaan samuutta, esimerkiksi "suomalaisuutta". Löytty ja Lehtonen kuvaavat esipuheessaan maailman kahtia jakamista kulttuurisen fundamentalismin muodoksi. "Kun erilaisuus olemuksellistetaan, käy samalla miltei poikkeuksetta niin, että myös 'meidät' esitetään homogeeniseksi ryhmäksi" (s. 12). Tämän prosessin esiin nostaminen ja artikkeleiden nitominen yhteen tästä näkökulmasta raikastuttaa suomalaista keskustelua erilaisuudesta ja maahanmuuton esittämisestä.

Kirjaan on valikoitu usein viitattuja tekstejä ja tutkijoita. Vuosilta 1992–2002 olevat artikkelit keskustelevat hyvin toistensa kanssa, ja kirjoittajat viittaavat useissa kohdin kirjan muihin artikkeleihin, mikä tekee osista erityisen yhteensopivia. Kirjoittajat käsittelevät representaatiota ja kategorioiden tuottamista, joten viestinnän näkökulmasta kaikki artikkelit ovat keskeisiä. Tuttuja viestinnän nimiä kirjassa ovat Stuart Hall, John Fiske ja David Morley. Fiske kirjoittaa ensinnäkin imperialisovalle vallalle ominaisista tiedon strategioista, jotka tekevät representaation avulla maailmasta tunnettavaa ja kontrolloitavaa. Esimerkiksi kartat ja sotautiset tuottavat erilaisia hierarkisoivia rajoja kansakuntien ja alueiden välille. Toiseksi Fiske käsittelee paikallisia tiedon strategioita, joiden avulla kontrolloidaan omaa sosiaalista maastoa ja elinolosuhteita. Myös Morley käsittelee paikkaa ja kuulumista sekä median osuutta paikan ja identiteetin rakentumisessa. Esimerkiksi säätiedotukset voivat tuottaa kansallisvaltion rajoja ja luonnetta.

(Kulttuuri)maantieteen näkökulman paikan käsitteellistämiseen tuo Doreen Massey, joka pohtii paikan tuottamista mielikuvissa ja materiaalisissa käytännöissä. Masseyn mukaan käsitteellistämisen paikoista ovat ympäröivän yhteiskunnan ja kulttuurin tuotetta. Paikat ovat siten yhteyksien, suhteiden ja vaikutteiden kietoutumispaikkoja, eivät yhtenäisiä ja vaikiintuneita.

Kirjan omaperäisimmät näkökulmat löytyvät kirjailija Hans Magnus Enzensbergerin ja nais-tutkija Sara Ahmedin teksteistä. Enzensberger esittää esseessään ajatuksia herättäviä välähdyksiä maahanmuuton ja kategorioiden maailmasta. Hän kuvaa *demografiseksi bulimiaksi* Euroopan maissa toistuvaa kuviota, jossa samaan aikaan panikoidaan "liiallisesta" maahanmuutosta ja "alkuperäisen" kulttuurin katoamisesta sekä huolestutaan väestön ikääntymisestä, dekadenssista ja maan autoitumisesta. "On hallusinaatioiden loogisen statuksen mukaista, että kaksi toisensa poissulkevaa fobiaa voi vaivatta mahtua

yksiin aivoihin", kirjoittaa Enzensberger (s. 32).

Myös Ahmed käsittelee pelkoja esseessään "Pelon politiikka". "Terrorismin vastainen sota" on tuottanut muun muassa pelkoa, jonka voimasta jotkut asiat ja ihmiset, kuten islam ja arabit, assosioidaan terrorismin kanssa. Pelko tarttuu näihin ruumiisiin. Ahmedin mukaan väkivaltainen liukuma turvapaikanhakijan hahmon ja kansainvälisen terroristin hahmon välillä saa aikaan sen, että nämä ruumiit rakentuvat pelon lähteiksi ja siten perusteluiksi kontrollin kiristämiseksi.

Stuart Hallilta on kirjassa kaksi artikkelia. Ensimmäisessä artikkelissaan "Kulttuuri, paikka ja identiteetti" hän keskustelee läpi otsikon keskeisiä käsitteitä. Hallille tyypilliseen tapaan tekstistä löytyy aina selkeä kiteytys kustakin käsitteestä. Toisessa artikkelissaan hän erittelee monikulttuurisuutta. Hän tekee hyödyllisen eron monikulttuurisuuden kahden eri merkityksen (*multicultural* ja *multiculturalism*) välillä. Monikulttuurisuutta käytetään yhtäältä kuvaamaan yhteiskunnan moninaisuutta ja toisaalta sen avulla määritellään strategioita, joilla moninaisuutta hallinnoidaan.

Monikulttuurisuuden tematiikkaa käsittelee myös antropologi Ulf Hannerz, joka pitää monikulttuurisuutta yhtenä 1900-luvun loppuun huomiota herättävimmistä kulttuuripuheen muodoista. Monikulttuurisuus on heterogeenistä: sen suuntaukset eroavat toisistaan siinä, missä yllä mainittu pyritään pitämään yllä rajoja. Hannerzin mukaan jotkut monikulttuurisuuden muodot korostavat erillisyyttä jopa kulttuuriseen fundamentalismiin saakka.

Etnisyyttä, maahanmuuttoa ja monikulttuurisuutta pohtiva tutkimus on lisääntynyt Suomessa 1990-luvulta lähtien. Tämä monitieteinen ala on vakiinnuttamassa asemaansa: ETMU (Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muutto-liikkeen tutkimuksen seura) perustettiin vuonna 2003. *Erilaisuus* on siis ajankohtainen myös tutkimuskentän kehittymisen näkökulmasta.

KARINA HORSTI